

Б.М. Янишин
(м. Київ)

КОНЦЕПЦІЯ ТА ПРОГРАМИ «ОРГАНІЧНОЇ» ПРАЦІ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ ГАЛИЧИНИ наприкінці ХІХ ст.

У статті розглядаються спроби формування концепцій «органічної» праці в українському національному русі Галичини кінця ХІХ ст. Проаналізовано витоки та основні їх положення у контексті внутрішньополітичної боротьби в українському русі.

Ключові слова: позитивізм, програми органічної праці, український національний рух, Галичина.

На зламі 70–80-х років ХІХ ст. значно послаблюються романтичні елементи, характерні для свідомості «ранніх» народовців 1860-х років. «Народництво» останніх, як представників епохи романтизму, проявлялось головним чином у захопленні народною культурою, зближенні та пізнанні народу¹. На формування їх світогляду значний вплив мали насамперед твори Т. Шевченка, а також П. Куліша, М. Костомарова, М. Шашкевича, Ю. Федьковича. Романтично-ідеалістичне зображення в них епохи козацтва привело до формування певного культу в середовищі народовців 60-х років ХІХ ст.: козацький устрій став зразком для внутрішньої структури народовських громад; серед молоді, передусім гімназійної, надзвичайно популярним став козацький одяг і танці. Цьому ж сприяло й спілкування з польськими революціонерами, а водночас і письменниками-романтиками (П. Свенціцьким, М. Загурським та ін.), які емігрували з Росії в Галичину після поразки Січневого повстання. «Ранні» народовці вірили в «дух часу», «віщу силу слова», швидкі зміни на краще, а тому поразки кінця 1860-х років призвели до зневіри у власні сили, апатії, а часто — й відмови від своїх національних переконань.

Для лідерів народовства початку 1880-х років, світоглядне й політичне становлення яких припадає на епоху позитивізму, мовно-етнографічної діяльності вже було недостатньо. Замало лише пізнати народ, а слід, як зазначав В. Барвінський у листі до брата Олександра, підняти його з матеріального і морального занепаду, зробити з нього рідних братів, «піднести його на степінь нашої рівності» і лише тоді «наша мужицька народність стане народністю»². Саме народовці зламу 70–80-х років ХІХ ст. декларують «реальний» підхід до політики, виробляють на його основі програми «органічної» праці. В їх ідеології бачимо «сполуку ідеалістичних мотивів із реалістичним розумінням можливостей»³, романтичної поетизації минулого, прославляння народних героїв, ідеї жертвовності для народу — з розумінням політики як «купно — продажі». Вони

виразно наголошують на пріоритетності національних інтересів перед будь-якими іншими (слов'янськими, всеруськими тощо), оскільки «у життю народів нема посвячення. Нарід, котрий посвячає себе за другого, єсть дурнем і не знає, що робить. Найперша задача кожного народа єсть — стояти за своїми власними інтересами і дбати о своє власне утримане»⁴. У передовиці «Діла» 1883 р. виводиться «основний закон» політики: «Доки ми не будем представляти з себе моральної і матеріальної сили, доти ніщо нам надіятись на які-небудь уступства з сторони наших противників», а тому автор закликає до внутрішньої організації⁵.

Дослідниця польського позитивізму у Галичині XIX ст. Галина Козловська-Сабатовська відзначає, що молоде польське покоління, незалежно від того, чи виростало воно у російській, прусській чи австрійській дільниці, єднав насамперед гіркий досвід поразки січневого повстання, а також захоплення позитивістською філософією. У австрійській дільниці позитивістський злам (переворот) відбувся безпосередньо після поразки повстання, коли розпочався процес розрахунку з минулим і формулювання нових гасел, а також популяризації позитивістської філософії.

Вона визначає два визначальних критерію для виокремлення табору «молодих» у польському національному русі в Галичині другої половини XIX ст. — сприйняття широко зрозумілої позитивістської філософії, а також програми органічної праці, що ґрунтувалися на зазначеній філософії. Гасла «органічної діяльності» висувалися й раніше, зокрема у 1850-х роках, але лише після січневого повстання програма органічної праці перетворилася на домінуючу ідеологію зазначеного часового періоду.

У даній статті розглянемо підвалини формування концепцій органічної праці в українському національному русі Галичини.

На початок 1870-х років ідеологічні засади руського руху в Галичині визначали старорусини, що посідали в ньому провідні позиції. Складаючись в основному з представників старшої генерації руської інтелігенції (так званих святоюрців), вони так і не змогли сприйняти і належним чином осмислити тогочасні ідеї національного відродження і соціальної рівності, а також відповідним чином змінити ідеологічні засади своєї політичної діяльності. Зберігаючи консервативний, а радше навіть традиціоналістський світогляд із базовими історико-династійними переконаннями, старорусини залишались в світі ідей європейського середньовіччя, тоді як інтелектуальний клімат Європи Нового часу насичували ідеї нації і культурно-національного ренесансу, декларовані Й. Гердером і іншими провідними мислителями кінця XVIII — початку XIX ст. Політична концепція старорусинів також не була цільною. В її основі лежало здебільшого визначення русинства як заперечення полонізму і одночасно відсутність позитивної програми. Це дало підстави Є. Олесницькому охарактеризувати другу половину 70-х років XIX ст. як «справді скандальну епоху рутенської політики»⁶. Світоглядно-ідейні принципи і політична діяльність «старої» партії викликали різку критику зі сторони опонентів у руському таборі — народовців, які вважали, що «дотеперішня звичайно уживана програма: ми — Русини —

оказується нічим позитивним, для народу зрозумілим, а тому належить самих себе спитати: чого ми бажаємо...»⁷.

Після підйому політичної активності народовців у 1869–1873 роках наступив її спад і перехід на пасивно-споглядальну позицію. У цей час основні їх зусилля були спрямовані на вироблення й кристалізацію ідейно-програмних засад руху, на яких помітно позначилися стосунки з наддніпрянцями. З відходом П. Куліша на периферію політичної діяльності, роль посередника у галицько-наддніпрянських відносинах з середини 1870-х років була відведена М. Драгоманову. Він мав особливо великий вплив на «молодших народовців». М. Бучинський, зокрема, просив В. Навроцького писати про М. Драгоманова лише добре, оскільки «я уже ему записав душу навіки»⁸. Те, що «Драгоманов дійсно «покликаний будити» — будити до праці для добра народного», визнавав і В. Навроцький⁹. І. Франко також стверджував, що його довгі та інформативно насичені листи до галицької молоді змушували її до впорядкування думок, інтелектуального самовдосконалення¹⁰.

Розбіжності у поглядах на національне питання та ставленні до соціалізму й соціалістичних ідей спричинилися до загострення стосунків між М. Драгомановим і «молодшими» народовцями, зокрема М. Бучинським, В. Навроцьким, Є. Желехівським. Зі зламу 1874–1875 рр. їх листування майже припинилося, а остаточний розрив відносин відбувся восени 1875 р. під час чергових відвідин М. Драгомановим Львова по дорозі з Європи в Росію. На скликаних К. Сушкевичем зборах львівської громади розгорілась дискусія стосовно його ставлення до соціалізму і національного питання. М. Драгоманов, зокрема, позитивно оцінив популярні соціалістично-комуністичні брошури «Парова машина», «Правда» і «Про бідність», тоді як В. Барвінський головним чином на підставі праць відомого тоді економіста Шефле, а також К. Маркса і Лассаля розкритикував їх утопічний характер¹¹. Щоправда, сам М. Драгоманов у своїх спогадах подає доволі стриману оцінку згаданих брошур, головна заслуга яких, на його думку, полягала в започаткуванні дискусії з соціального питання¹². Він також нарікав на нібито нерозуміння галичанами соціалізму і їх наукову відсталість. Однак основними усе ж були розбіжності у поглядах на національне питання, які М. Драгоманов у своїх спогадах замовчує. В. Барвінський, зокрема, згадував, що на громадських зборах його попросили пояснити, чи він визнає український народ як самостійний і чи його слова про «одноплемінність і одновірність» руського і московського народу, надруковані в «Київському Телеграфі», відповідають його переконанням, чи написані з огляду на цензуру. У відповідь М. Драгоманов підтвердив авторство згаданої статті й нібито заявив, що «не бачить української народності ... покажіть мені українську народність»¹³. Народовці не могли також погодитись з його теорією про російську, великоруську й українську літератури, та прирівнювання останньої до провансальської чи плятдойч.

Під враженням від таких розмов з М. Драгомановим В. Барвінський писав братові Олександру, що «обох (М. Драгоманова і П. Куліша — *Б.Я.*) слід вважати за пропащих людей для нашої справи. Київляни стоять на комуністичнім

становиску і нехтують самостійність народности, а Куліш, як вичитав'єм з його листу до Драгоманова — прийшов до того переконання, що “оба нарiчiя (себ то руський i росiйський язики) должны со временем солляться в одно”...»¹⁴. Своєрiдним пiдсумком дискусii стала стаття В. Барвiнського «Слiвце до опiзнання (Вiдповiдь п. Украiнцеву (М. Драгоманову) на лист “Опiзнаймося”, ч. 1 i 2 “Друга”)»¹⁵. У нiй ще раз наголошено, що без попереднього здобуття національної самостiйности «прогрес» i «поступ» неможливий, а самими тiльки розмовами ситуацiю змiнити не вдасться. «iменем народовцiв, котрих органом є Правда» В. Барвiнський висвiтлює основнi положення iхньої програми, серед яких, зокрема, визнання «самостiйности нашого руського народу» i вимога «самостiйного розвитку нашої народности в кождiм зглядi, а iменно на полi словесним i полiтичним». Демократичний устрiй вважається найбільш вiдповiдним для русинiв, а тому метою своєї дiяльностi народовцi проголошують здобуття «рiвноправности для кождої єдиницi, обезпечення її проти визискування i покривдження, получшання долi нашого народу i пiднесення его добробуту запобiгаючи творенню пролетарiату... усунення нужди...». Найпершим засобом для досягнення цiєї мети народовцi вважали «просвiту народу ведену в дуci поступовости, витиченої позитивною наукою», а також «в економiчнiм помноженю доходових жерел матерiального биту народнього (розвiй ремесла, промислу, торгiвлi мiж нашим народом), в пiднесеню кредиту i власної помочи економiчної маси народу, в належитiм заступництвi тих iнтересiв нашого народу в громадi, повітi, краю i державi i в ширеню почутя нашої народности на пiдставi нашого iсторичного житя». Виступаючи проти класового пiдходу у розглядi руського народу, вони визначали його як «органiчну цiлiсть», що повинна гармонiйно розвиватись у всiх складниках. У зазначенiй програмi затавровано як шкiдливу та вiдкинуто пропаганду «насильних переворотiв суспiльного (не державного) складу нашого народу», поставлено вимогу «органiчного» розвитку добробуту народних мас. Шкiдливою визнано також пропаганду захiдного соцiалiзму i комунiзму серед русинiв, оскiльки «взаемини нашого житя народнього зовсiм вiдмiннi вiд робiтничого питання захiдного», з огляду на «iндивiдуальний характер» народу, а також тому, що захiдний соцiалiзм i комунiзм не пропонують науково обгрунтованої «реальної програми вiдповiдного устрою суспiльности» i покращення долi нашого народу.

На початку 1880-х рокiв народовські лiдери виробили першi українські програми «органiчної» працi, в основу яких покладено прагматичнi погляди на полiтику, прiоритетнiсть національних iнтересiв. Вже в листi вiд 09.09.1882 року до брата Олександра В. Барвiнський вказує на необхіднiсть такої «програми працi» для галицьких українцiв, з якої кожен знав би, що повинен робити для блага народу¹⁶. У цьому ж листi викладено мiркування про те, що мало б складати основу такої програми: збереження народних звичаїв, одягу, ширення просвiти, закладання читалень, господарських спiлок, хорiв i т. д.¹⁷ У вiдповiдь О. Барвiнський висловлює свої погляди на «програму органiчної працi», з особливим наголосом на активiзацiї дiяльностi «Просвiти», заснуваннi власної книгарнi, створеннi господарсько-промислового товариства з якнайчисленнi-

шими філіями в краї, організації співацьких товариств, виданні бібліотеки повістей, а також на перетворенні Товариства ім. Шевченка в наукове¹⁸. Більш систематизовано ці погляди він виклав у статті «Наші народні хиби і потреби», де зазначено важливість і взаємозв'язок морального і матеріального розвитку народу, наголошено на необхідності участі духовенства в реалізації програми органічної праці¹⁹. Втілення в життя цієї програми, найбільш повну і завершену форму якій О. Барвінський надав у середині 1890-х років²⁰, неминуче вело до створення сфери громадянського суспільства українців Галичини, появу якої ми й спостерігаємо наприкінці XIX ст.

У контексті формування основних положень програми органічної праці на початку 1880-х років народовці звертають увагу на важливість популярної літератури, белетристики, публіцистики і сімейного життя у національному вихованні. Адже «не тільки школи і уряди польонізують нас; ми самі польонізуєм себе ще гірше вдома. Наші сини і брати, а особливо наші доньки і сестри читають і зачитуються польськими пустословними повістями, польськими квасно-патріотичними і шумно-фразистими поезіями, польською популярною т. є. крайнє безкритичною і шляхетсько-сторонничою історією. Звідси вони набирають того польського духа...»²¹. При цьому народовці застерігаються від можливих звинувачень у шовінізмі, оскільки не виступають проти включення чужих елементів до системи національної культури, щоправда, за умови, що вони «розумні, здорові і хосенні для піднесення людей», але безкомпромісно виступають проти чужого, коли воно «псує наш смак літературний і артистичний, псує наш народний характер»²². Для боротьби із невиправданим засиллям чужого народовці закликають «засипати» Галичину українською белетристикою, популярною літературою, перекладами кращих творів іноземних авторів²³. Вони розпочинають таку практику виданням «Бібліотеки найзнаменитших повістей», «Руської історичної бібліотеки», «Дрібної Бібліотеки», «Русько — Української Бібліотеки». Низькі ціни цієї літератури зробили її доступною широким верствам населення.

Народовці закликали також до ґрунтовної реформи приватного життя, системи виховання молодшого покоління, яке має «впоювати в дітей наших від маленькості горячу, майже фанатичну любов до рідного люду»²⁴. Особлива увага приділяється вихованню жіночого покоління в національному дусі²⁵, оскільки без цього народна справа не буде розвиватись належним чином. «Головною нашою хибою єсть, що може за мало виховуємо таких людей твердого характеру, готових до самопожертвування, що за мало умієм цінити таких людей ... Тут головна задача нашого народного виховання»²⁶. У цьому контексті слід відзначити майже цілковите припинення політичних (а в тогочасній ситуації — і національних) міграцій з одного табору в інший, що було характерне для політичного життя галицьких українців у попередні десятиліття (наприклад, перехід у 1867 р. одного з найяскравіших представників першого покоління народовців К. Климковича у редакцію слов'янофільської «Славянской Зари», власником якої був русофіл Ливчак²⁷). О. Середа слушно вказує, що «оскільки національна свідомість раних народовців (1860-х років — Б.Я.) не

була успадкована в родинних домівках чи на шкільних лавах, а сформувалась вже у зрілому віці, то дехто з них вважав можливим змінювати її відповідно до політичної ситуації»²⁸. Врахуймо, що «звичка є міцнішою за все, коли бере початок в юні роки»²⁹, а національна і політична свідомість народівських діячів, які розпочали активну діяльність в другій половині 70-х років XIX ст. сформувалася під час навчання в гімназіях, головним чином у так званих «громадах». Це, а також формування чітких програмних засад, загострення міжпартійної боротьби в таборі галицьких українців у 1870-х рр. і зумовило, на нашу думку, зменшення політичних міграцій, зміцнення національних переконань. Таким чином, наголошуючи на важливості домашнього виховання, популярної літератури, народівці виступають, фактично, за тотальне поширення органічної праці, яка на їх думку повинна обіймати всі аспекти народного життя.

Створення перших українських програм органічної праці, утвердження нового реалістичного розуміння політики і моделі взаємовідносин «еліта — простий народ» визначили стрижневі вектори політичної діяльності народівців, до яких належить і активізація вічевої традиції в Галичині. За посередництвом віч народівці намагалися залучати широкі маси населення до активнішої участі у політичному житті краю. Так, на вічу 1880 р. були присутні багато селян, а не лише духовної і світської інтелігенції. Тому можна погодитись з К. Левицьким, що це був «великий почин в ділі демократизації нашої (у значенні народівської — Б.Я.) роботи»³⁰. Віча мали також одним із завдань «розбирати і висвічувати справи тикаючі нашого народу, висказувати становище Русинів у тих справах, удержувати ясний перегляд суспільно-політичного життя і побуту нашого народу, приєднувати для себе щораз більше прихильників і сторонників, а також створити живу зв'язь між народом а руською інтелігенцією, дбати про політичне оживлене і виховане руського народу». Вони були впливовим засобом для формування почуття національної спільності. Крім всенародних, народівці ж розпочали скликання і місцевих віч (наприклад, віче українців м. Львова, окружне віче в Долині у 1884 р. й інші), де зверталась увага більше на місцеві проблеми, ніж на загальні. Варто зауважити, що всі реферати і резолюції як для всенародних, так і для місцевих віч готували й оголошували народівці. Це свідчило про їх перевагу над старорусинами, зокрема з погляду наявності належно підготованих, високоосвічених кадрів. Згодом започаткована народівцями традиція скликання віч (всенародних, повітових, громадських) стала невід'ємним складником політичної культури галицьких українців кінця XIX — початку XX ст. і була активно задіяна всіма політичними течіями. Як впливає з листа В. Барвінського до Г. Рожанського, скликанням віч народівці прагнули компенсувати брак власної політичної організації, для створення якої вони ще не мали наприкінці 1870-х років достатньо сил — ні матеріальних, ні людських³¹.

Активізація діяльності галицьких політичних течій, особливо народівської, традиційно спостерігається під час виборчих кампаній. На початку 1880-х років, спираючись на свою модель взаємовідносин «еліта — народні маси», народівці запропонували кардинально переглянути спосіб їх ведення, якого традиційно дотримувались старорусини. Вихідним пунктом діяльності перших стала вимога

до діячів обидвох партій налагодити тісний зв'язок з виборцями, оскільки «при виборах ходить в першій лінії о їх інтереси»³². Для цього вони радили скликати передвиборчі збори, на яких кандидати у послы мали б особисто зустрічатися з виборцями, знайомити їх із своїми позиціями. «Предсіж годі вимагати, — писало “Діло”, — щоби наші виборці вічно віддавали голоси на людей, котрих ледви з імени або з лица знають»³³. Таким чином, як вважали народовці, «у чули б ми з его (народу — *Б.Я.*) власних уст его погляди, его потреби, замість виступати в его імені з нашими власними поглядами»³⁴. Виходячи з цього, при поставленню руським центральним виборчим комітетом кандидата у послы в певному окрузі вирішальний голос мав належати самим виборцям. Тому народовці закликали відмовитись від усталеної на той час практики, коли всупереч одностайній волі виборців їм накидали іншого небажаного кандидата³⁵. Перед українськими депутатами народовці ставили задачу відновлювати «повагу руського посла» після невдалої діяльності депутації попередньої каденції, а тому «кандидат в посла має бути чоловіком честного характеру, образованием, трудолюбивим і здібним»³⁶. Саме на таких засадах спільним (народовсько-старорусинським) виборчим комітетом була проведена виборча кампанія 1883 р. Унаслідок цього народовці здобули більше посольських мандатів, ніж старорусини, що засвідчило злам у співвідношенні сил в українському русі на їх користь. Незважаючи на певне зменшення кількості сеймових руських послів, результати виборів загалом можна було вважати задовільними — передусім з огляду на якісні зрушення, а також враховуючи шалену протидію крайової адміністрації.

Віча і вибори зумовили помітну активізацію народних мас. Так, вже на вічі 1883 р. активну участь у дискусії і прийнятті резолюцій брали селяни і міщани³⁷. За допомогою народовців створювались повітові політичні організації (наприклад, «Народна Рада» в Долині³⁸). Їх лідери неодноразово наголошували на важливості переведення політичної організації провінції.

Крім політичної пропаганди, народовці розпочали активну культурно-просвітницьку діяльність серед селян і міщан, часто використовуючи її у політичних цілях. Вони домоглись справжнього прориву у справі створення сільських читалень. У цьому їм допоміг взірцевий статут і детальний опис, як заснувати читальню, надрукований «Просвітою» і розісланий у села й містечка. Результати такої акції промовисто засвідчує кількісна зміна: якщо у 1876 р. у «Просвіті» було всього 6 читалень³⁹, то лише за 1882 р. Товариство поповнилося 39 новими читальнями⁴⁰. Крім суто просвітницьких, народовці на початку 1880-х років ставлять перед читальнями також господарсько-економічні завдання. Активним діячем на ниві економічної самоорганізації руського селянства на той час виступав Д. Танячкєвич, засновник широко відомого селянського допомогового товариства «Правда Закомарнянська». Він написав і опублікував за допомогою «Просвіти» взірцевий статут і детальну інструкцію, як створювати товариства такого типу. Це зумовило певне збільшення їх кількості, щоправда не настільки показове, як у випадку з читальнями. З метою пропаганди народовці часто друкували в «Ділі» і в «Батьківщині» дописи із сіл, де змальовували блага

(насамперед матеріальні), які забезпечила їм економічна і політична самоорганізація.

Для піднесення національної свідомості інтелігенції і народних мас у 1880-х роках особливо активно почали використовувати щорічне відзначення роковин смерті Т. Шевченка. Ініціатором того, щоб «явно, в великій громаді», широко відзначати вечори пам'яті Кобзаря виступив у 1876 р. В. Барвінський. «Не будьмо шкаралупниками, — закликав він у листі до брата Олександра від 4 березня 1876 р., — не біймося перед світом голосити наших ідей ... щоб наші і ненаші знали, що то ми, що то українофіли»⁴¹. До того часу вечори пам'яті Шевченка відбувалися у невеликій громаді майже винятково львівських народовців, у малих залах «Руської Бесіди», які могли вмістити до 100 чоловік. На думку В. Барвінського, якби народовці мали достатню силу, то найкраще б вшановували пам'ять Шевченка мітингами по всій Галичині. Він наголошував на важливості таких вечорів як засобу привернення молоді до української національної ідеї: «Маю навіть ту певність, що половина молодіжи і поважних навіть людей, що тепер лізе в московський або польський табір, пригорнеся до нас, як тільки ми ясно скажемо перед світом, чого ми добиваємось, чим був наш нарід і чим він має бути»⁴². При цьому він вказував на відзначення роковин смерті Шевченка у 1875 р., «які зблизили Кружкову* молодіж до нас. “Слово” ізольоване, русофілізм упадає. Ще одно тепле слово, мудре дальше поступоване, а буде річ доконана, не буде русофільської молодіжи. Ми через 10 літ відправляли панахиди ... обходили вечорі без панів і бюрократів в Бесіді — та що з того? Де ті результати? Надто гнила, надто оспала ще наша громада, щоб не потребувала електризації, публічної проби, засилку новими силами...»⁴³. Завдяки ініціативі та якнайактивнішій участі В. Барвінського, вечори пам'яті Т. Шевченка на початку 1880-х років перетворилися у демонстрацію української національної ідеї, надавали галицькому українському суспільству необхідного йому певного заряду «електризації» і з часом зумовили створення культу Т. Шевченка в Галичині.

Народовці усвідомлювали вагу і значення соціально-економічного питання, вважали «піднесення добробиту селян, їх розвій економічний і духовний» найважливішою проблемою, від вирішення якої «залежить наше: бути або не бути»⁴⁴. Але саме для цього необхідне національне визволення народу, прикладом чого наводились німці, чехи, хорвати і угорці. «Заховане своєї національності не є вправді остаточною цілею якого-небудь народу, — підсумовували народовські провідники, — але ся ціль, культурний розвій, дасться найліпше в рамках національності досягнути»⁴⁵. При цьому неодноразово було акцентовано увагу на важливості просвіти і освіти в рідній мові для прогресу, в тому числі і соціально-економічного.

Як уже зазначалося, ідеологи «народної» партії критикували популярні соціалістичні брошури «Парова машина», «Правда» і «Про бідність» (всі видані

---

* Академічний Кружок — організація українських студентів Львівського університету.

у Відні в 1875 р.), підтримані М. Драгомановим, вважаючи одним із недоліків їх утопічний характер. Вони наголошували на їх невідповідності результатам наукових досліджень, непрактичності, а навіть шкідливості, оскільки вони могли лише «роз'ятрувати існуючі рани, але не могли їх гоїти, могли поривати декого в фантастичний рай, але не вказували ніякої дороги органічного розвою і поступу і відводили від практичного, хосенного діланя»⁴⁶. Натомість народовці висловлювали глибоке переконання в тому, що можливий лише «органічний ступневий поступ і розвій до що раз кращого устрою суспільного і господарського», тобто виступали за шлях реформ, а не революції⁴⁷. При цьому вони зазначали необхідність розвитку ремесла, промислу і торгівлі серед українського народу, здійснення його кредитної і економічної самоорганізації. Народовці виступили проти пропагованого соціалістично-комуністичними теоріями класового підходу і боротьби, розвінчували неможливість вирішення соціального питання за допомогою вивозу «не-мужиків» (як пропонували згадані брошури) чи загалом протекції лише якоїсь однієї верстви. У своїй програмній заяві від 1877 р. вони визначали український народ як «органічну цілість, котра повинна розвиватись у всіх своїх складових частях гармонійно і спільно і не признаємо ніякої виключної супрематії якої небудь кляси чи касты в народнім заступництві»⁴⁸. Згодом народовські провідники поставили завдання солідарної діяльності всіх русинів, а не поодиноких верств чи груп, адже «обов'язком кожної одиниці пам'ятати про загал і для загалу трудитися, щоб в добрі загалу і своє добро знайти»⁴⁹. Власне солідарність, на їх думку, «народ робить народом»⁵⁰.

Надавши вагомості соціально-економічній стороні життя русинів, а також запропонувавши реальні шляхи до його покращення, народовці (надто ж із середини 1870-х років) спростовували звинувачення М. Драгоманова і радикальної молоді у формальності їхнього націоналізму. Як зазначав В. Барвінський, саме молодші представники «народної» партії у 1870-х рр., усвідомивши, що «хочби і найкраща форма без внутрішнього змісту і внутрішніх сил не має життя», старалися оживити ті сили, не обмежуючись лише мовним питанням, а й активно підносячи безпосередні матеріальні й моральні народні інтереси⁵¹.

Зразком для політичної діяльності народовців була чеська модель національного відродження, на чому неодноразово вони самі й наголошували. Так, в одному із дописів «Діла» у зв'язку з виборами було зазначено: «по сотний вже раз ставим і на сім місци за примір Чехів, — але годі: воскресєньє і розвій Чехів повинні все стояти нам яко живий примір перед очима»⁵². Визначальною особливістю цієї моделі В. Барвінський вважав те, що «Чехів видвигнула многолітня власна праця народна від найнижшого до найвисшого степені», і, зокрема, поширення чеської національної свідомості у народних масах, їх піднесення завдяки господарності і просвіті⁵³. На відміну від народовців, старорусини як і старше покоління польських політиків, більше схилилися до «утилітарної політики і впливів в міродайних кругах», а також надіялись на певний збіг сприятливих обставин⁵⁴. «Стара» партія, очікуючи такого «спасіння з гори», не провадила на практиці жодної внутрішньої, органічної роботи. Різниця між згаданими моделями була представлена у «Ділі» так: народовці у своєму націо-

налізмі й за допомогою нової української літератури станули «посеред народу», тоді як поляки (значною мірою і старорусини) продовжували стояти «над народом»⁵⁵. Чимало запозичено і з польського досвіду, зокрема із сформульованих польськими політиками концепцій органічної праці, хоч народівські лідери і не наголошували на цьому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

¹ *Середа О.* Національна свідомість і політична програма раних народівців у Східній Галичині (1861–1867) // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 1999. — Вип. 34. — С. 215.

² Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України (ВР ІЛ НАНУ), ф. 135, № 2295.

³ *Шлемкевич М.* Галичанство // Політологічні читання. — 1993. — № 1. — С. 261–262.

⁴ Наш погляд на польське питанє // Діло. — 1883. — № 38.

⁵ Наше теперішнє положенє // Діло. — 1883. — № 19.

⁶ *Олесницький Є.* Сторінки з мого житя. — Львів, 1935. — Ч. 1. — С. 114.

⁷ Правда. — 1879. — № 3.

⁸ Лист М. Бучинського до В. Навроцького від 20 грудня 1872 р. // *Студинський К.* Галичина й Україна в листуванні 1860–1880 рр. — Харків: Пролетар, 1931. — С. 441–442.

⁹ [*Навроцький В.*] По вопросу о малорусской литературе М. Драгоманова. Весна 1876 р. // Правда. — 1876. — № 10.

¹⁰ *Драгоманов М.* Листи до І. Франка і інших. Видав І. Франко. — Львів, 1906. — С. 3–4.

¹¹ [*Барвінський В.*] Відповідь п. М. Драгоманову (з причини нападів в «Громаді») // Правда. — 1879. — № 6.

¹² *Драгоманов М.* Австороруські спомини // Літературно-публіцистичні праці. — Т. 2. — К., 1970. — С. 284–287.

¹³ [*Барвінський В.*] Відповідь п. М. Драгоманову (з причини нападів в «Громаді»).

¹⁴ ВР ІЛ НАНУ, ф. 135, № 2282, арк. 1.

¹⁵ Правда. — 1877. — № 4.

¹⁶ ВР ІЛ НАНУ, ф. 135, № 2340.

¹⁷ Там само, № 2340.

¹⁸ Там само, № 2150.

¹⁹ Наші народні хиби і потреби (Замітки Подолянина) // Діло. — 1881. — № 59.

²⁰ Див.: *Аркуша О.* Олександр Барвінський (до 150-річчя від дня народження). — Львів, 1997. — С. 21–34.

²¹ Наше теперішнє положенє. III. // Діло. — 1883. — № 23.

²² Там само.

²³ [*Барвінський О.*] Організація суспільної праці Русинів // Діло. — 1883. — № 70.

²⁴ Организация наших народных сил. V. // Діло. — 1883. — № 38 і 39.

²⁵ [*Барвінський О.*] Організація суспільної праці Русинів // Діло. — 1883. — № 67.

²⁶ Наші десперанти // Діло. — 1881. — № 24.

- ²⁷ *Студинський К.* До історії взаємин Галичини з Україною. — Львів, 1927. — С. 1.
- ²⁸ *Середа О.* Вказ. праця. — С. 213.
- ²⁹ Людина і політика. — 2000. — № 5. — С. 71.
- ³⁰ *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. — Львів, 1926. — С. 188.
- ³¹ ВР ІЛ НАНУ, ф.100, № 1060.
- ³² Вибори до сейму. II. // Діло. — 1883. — № 16.
- ³³ Обов'язки репрезентантів народу // Діло. — 1883. — № 49.
- ³⁴ Організація наших народних сил. IV. // Діло. — 1883. — № 37.
- ³⁵ Там само.
- ³⁶ Вибори до сейму. II. // Діло. — 1883. — № 16.
- ³⁷ Народне Віче Русинів з д. 17 (29) червня 1883 року // Діло. — 1883. — № 69.
- ³⁸ Рада Народна в Долині // Діло. — 1881. — № 78.
- ³⁹ *Чорновол І.* Польсько-українська угода 1890–1894 років. — Львів, 2000. — С. 30.
- ⁴⁰ Промова вп. Д-ра Ом. Огоновського на загальних зборах товариства «Просвіта» 21 січня (2 лютого) с. р. // Діло. — 1883. — № 8.
- ⁴¹ ВР ІЛ НАНУ, ф. 135, № 2295.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ ВР ІЛ НАНУ, ф. 135, № 2295.
- ⁴⁴ *[Барвінський В.]* Слівце до опізнання (Відповідь п. Українцєви (М. Драгоманову) на лист «Опізнаймося» у ч. 1 і 2 «Друга») // Правда. — 1877. — № 4, 5.
- ⁴⁵ Малоруська національність // Правда. — 1875. — № 14.
- ⁴⁶ *[Барвінський В.]* Відповідь п. М. Драгоманову (з причини нападів в «Громаді»).
⁴⁷ Там само.
- ⁴⁸ *[Барвінський В.]* Слівце до опізнання (Відповідь п. Українцєви (М. Драгоманову) на лист «Опізнаймося» у ч. 1 і 2 «Друга») // Правда. — 1877. — № 4, 5.
- ⁴⁹ *[Барвінський В.]* По процесі // Діло. — 1882. — № 66.
- ⁵⁰ Руске окружне віче в Долині // Діло. — 1884. — № 95.
- ⁵¹ *[Барвінський В.]* Пам'яті найлучшого друга // Діло. — 1882. — № 85.
- ⁵² Значенє теперішної хвилі для Русинів // Діло. — 1883. — № 44.
- ⁵³ *[Барвінський В.]* Теперішня пора а Русини // Діло. — 1880. — № 1.
- ⁵⁴ Там само.
- ⁵⁵ Наші десперанти // Діло. — 1881. — № 24.

Стаття надійшла до редколегії 03.12.2013.

КОНЦЕПЦИЯ И ПРОГРАММЫ «ОРГАНИЧЕСКОГО» ТРУДА В УКРАИНСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ДВИЖЕНИИ В ГАЛИЦИИ В КОНЦЕ XIX в.

В статтє рассматриваются попытки формирования концепций «органического» труда в украинском национальном движении в Галиции конца XIX в. Проанализированы истоки и главные их тезисы в контексте внутривполитической борьбы в украинском движении.

Ключевые слова: позитивизм, программы «органического» труда, украинское национальное движение, Галиция.

**CONCEPTS AND PROGRAMS «ORGANIC» WORK IN THE UKRAINIAN
NATIONAL MOVEMENT IN GALICIA the late nineteenth century**

In the article exposed the attempts of the «organic» works concepts formation in the Ukrainian national movement in the XIX-th century. The roots and their main points in the context of inner political processes in the Ukrainian national movement in Galicia is analyzed.

Keywords: *positivism, the programs of «organic» work, the Ukrainian national movement, Galicia.*